

Şiir Okyanusunun En Derin Yeri: Metafor

ARŞ. GÖR. BERNA CİVALIOĞLU SEVİNDİK*

Yüzyıllardır süregelen yazılı edebî geleneğe sahip olan Türk şiiri, zengin anlatım gücüyle incelenmeye değer bir alandır. Şiir, özellikle de modern Türk şiiri üzerine ilmî bir inceleme yapmaksızın oldukça engin bir çabanın ürünüdür. Şiiri “bir dünya yaratma işidir.” (Şahan, 2020, s. 11) diye tanımlayan Kayhan Şahan bizlere kavramlarla yaratılan bu dünyayı anlamının yollarını gösterir. Metafor kavramıyla şiir okumalarına farklı bir boyut kazandıran bu kitapla şairin hayatı, şiirin şekil özellikleri, dönemin sosyo-ekonomik durumu gibi sığ verilerden kurtulup şiire daha geniş açıdan bakmayı belki de onun DNA’sını okumayı öğreneceğiz.

Yeni Türk Edebiyatı sahasında bilhassa şiir ile ilgili nitelikli çalışmalarıyla tanınan İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde görev yapmakta olan Dr. Öğr. Üyesi Kayhan Şahan tarafından kaleme alınan *Şiirde Derin Yapı: Metafor Modern Türk Şiiri Üzerine Bir İnceleme* başlıklı bu eser, Ebabil yayınları tarafından 2020 yılının mart ayında okuyuculara sunulmuştur. Kitap; kısa bir ön sözün ardından giriş, üç ana bölüm, sonuç ve kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır. Modern Türk şiirini kapsamlı bir şekilde ele alan bu çalışma, şiirin bakir alanlarından “metafor” kavramına dokunur. Kitabın örnekleme havuzuna 1923-1960 dönemi Türk şiiri alınmıştır. Bunun sebebi ise söz konusu dönemin Cumhuriyet şiirine pek çok açıdan dayanak noktası oluşturmasıdır.

Birinci bölümde; Türk ve Batı edebiyatlarında metaforun tanımlarından bahsedilmiş, metafor kavramının çerçevesi çizilmiştir. İkinci bölümde, yapılan metafor incelemesinin yöntem ve tasnifi anlatılmıştır. Geleneksel-Kültürel Metaforlar ve Yeni-Orijinal Metaforlar olarak ikiye ayrılan bu bölümde kavramlar açıklanır. İlk tür metaforlar, insanoğlunun temel yaşamsal deneyimleri üzerineyken ikinci türde sanatçıların yeni kavramsallaştırmaları ön plandadır. Üçüncü bölümde, ilk iki bölümde açıklanan teorinin uygulanmasına geçilir. Orhan Veli Kanık, Faruk Nafiz Çamlıbel, Behçet Necatigil, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemal Süreya ve Edip Cansever’den seçilen yüz yirmi yedi şiir üzerinde ince elenip sık dokunarak şiirin kavram alanları ve haritaları tespit edilmiş ve yorumlanmıştır.

Metafor kavramı Türk Dili ve Edebiyatı alanında şimdiye değin; mecaz, istiare, açık istiare, kapalı istiare, temsili istiare, temsil, iğretileme, eğretileme, deyim aktarması gibi terimlerle anlaşılmasına çalışılmaktadır. Söz konusu terimlerin hangisinin ne olduğu hem edebiyat meraklıları hem de öğrenci ve zaman zaman öğretmenleri tarafından bile birbirine karıştırılmaktadır. Bu eserde hem Türk edebiyatında hem Batı edebiyatında metafor ve temel olarak benzetme ile ilgili açıklayıcı bir anlatımın ardından Türk şiirinin seçilmiş örnekleri üzerine geniş uygulamalara yer verilmesi çalışmanın önemini ortaya koyar.

Günlük konuşma dilimizde de sık kullandığımız “kalp topraktır” metaforunu Behçet Necatigil ve Faruk Nafiz şiirlerinde incelediği Şahan şöyle bir çözümleme yapar:

“Kalp-toprak kavramlarının eşitlenmesinden Çamlıbel, cenazeleri o toprağa defnederek faydalanır. Necatigil ise bu metaforu kalbine aşk tohumları ekerek değerlendirir. Kalp

* İstanbul Kültür Üniversitesi, b.civalioglu@iku.edu.tr, orcid: 0000-0002-4325-6175
Gönderilme Tarihi: 29 Aralık 2020 Kabul Tarihi: 21 Ocak 2021

topraktır metaforunu şiirine zemin olarak seçen şair, aşkı da bir tohum olarak bu toprağa düşürür. Kalbe düşen tohumun büyümesi için ihtiyacı olan suyun verilmesi gerektiğini söyler. Bu durum şairin metafor üzerindeki haritalama işlemini sürdürdüğünü gösterir.” (Şahan, 2020, s. 174).

Her insanın hayat ile ilgili söyleyecek bir sözü kuşkusuz vardır. Fakat yaşam üzerine edilen en anlamlı sözler kuşkusuz şiirlerdir. Yaşam, en basit tanımıyla doğum ile ölüm arasındaki zaman dilimini ifade etmekle birlikte kimileri için de “arada kalmışlık” hâliinden ibarettir. Behçet Necatigil’e göre “Yaşamak Arada Kalmaktır.” Necatigil’in “Arada” şiiri üzerinden Şahan’ın yaptığı metafor incelemesi ile şu bulgulara ulaşılır:

“Necatigil için yaşamın arada kalmışlık, sıkışmışlık olması durumu yalnızca bu şiir için kurgulanmış bir metafordan daha fazlasıdır. Behçet Necatigil’in ‘ev’ kavramını kullanması herhalde en bilinen yönüdür ki ‘evler şairi’ olarak da anılır. Ancak Necatigil’in ‘ev’i kullanımının metafor olarak algılanması yanlıştır. Çünkü Necatigil’de ‘ev’ ancak karşıtı olan sokak ile var olur. Yani ev, sokak ile birlikte arasında kalınmış temel unsurlardan biridir. Arada kalmışlığın, sıkışmanın aslında Necatigil şiirinde ne kadar önemli bir alan kapladığını da en önemli göstergeleridir. Necatigil için ‘ev’-‘sokak’ kavramları Türk toplumunun zihnindeki tüm çağrışımları ve en temel anlamları ile Yaşamak Arada Kalmaktır metaforunun iki yanındaki mekanlarıdır.” (Şahan, 2020, s. 243).

Yaşam şiirinin Tanpınarcası ise “Hayat Bir Yolculuktur.” metaforuyla karşımıza çıkar. Tanpınar’ın on bir adet şiirinin incelenmesi sonucunda bu neticeye varılır:

“Tanpınar Ölü isimli şiirinde hayata ve sonuna dair kurgusunu geleneksel bir metafor, Hayat Bir Yolculuktur üzerinden yapar. Hayat yolunu adımladığını belirten Tanpınar, henüz dünyada olan, yaşayanları da ‘yolcu’ olarak anar. Zaman Kırıntıları isimli şiirinde hayat-yol, ölüm-son yolculuk eşleştirmeleri görülür. Ayrılık, ölüm son yolculuktur metaforunun bir haritalaması sonucu sıkça ortaya çıkan bir unsurdur (Aramızdan ayrıldı, aramızdan ayrılışının 3.yılı gibi). Ölüm ile dünyadan ayrılış, dünyadaki bir fiziksel ayrılık ile eşleştirilir. Elbette bu durum, bir gün gelip kavuşulacağına dair taşınan umudun da etkisi ile oluşur. Ayrılık ve gurbet bu yüzden Tanpınar tarafından ölüm üzerine haritalanır.” (Şahan, 2020, s. 209).

İkinci Yeni’nin en önemli şairlerinden Edip Cansever’e göreyse “Hayat Amerikan Bilardosudur.” Bilardonun kuralları gereği insan, son topa asılıp kendisini kurtarmalıdır ki tüm ömrünce zaten bunun için çabalar. Kazanmak, kendini kurtarmak, rahata ermek gibi göndermelerin yanında şiir, penguen sembolü ile modern insanın hangi nihai hedefler peşinde koştuğuna da dikkat çeker.”.

Otuz Beş Yaş şiiriyle hafızalara kazınmış olan Cahit Sıtkı Tarancı üzerinde yapılan bir uygulamada da “Hayat Bir Yolculuktur.” metaforuna ulaşılır. Tarancı, aşkı da hayat gibi yolculuk kavramıyla bir görür. “...hem ömrün bir yolculuk olduğu fikri üzerinden, yolunun Mecnun gibi

çöle düşme ihtimalini yazan Tarancı, hem de aşk yolculuğunu İmkansız Vuslat şiirinde kompleks bir metafora dönüştürür.”.

Tüm nesnelere görülebilmek için ışığa ihtiyaç duyduğu bir dünyada gece olduğunda karanlığın çöküşüyle her şey aynılaşır. Böyle bir ortamda gecenin getirdiği karanlık insan zihnini de bir karanlığa sürükler. Tarancı’da “Gece Bir Neticedir.” metaforu ise şöyle çözümlenir:

Şairin okurdan beklentisi, şiir dünyasına kattığı metaforun haritalamasını devam ettirmesidir. Karanlığın çöküşü; her şeyin ortadan kalkarak zihinlerde hayale dönüştüğü, şartların eşitlendiği zaman diliminin, gecenin habercisidir. Gece neyin sebebi ya da sonucu olabilir? Elbette, karanlığın ve her şeyin eşitlenmesinin. Peki sebebi midir, sonucu mu? Kesin bir sonuç gibi görünen, gecenin bir sebep olmasıdır. Çünkü en genel bir bilgi ile gece güneş batar, karanlık çöker ve her şey eşitlenir. Tarancı’nın aradığı bu değildir. Zaten şiirin içinde şairin doğrudan ‘gece bir neticedir’ demek yerine ‘gece bir sebep değil, belki bir neticedir’ demesi de bundandır. Gecenin bir sebep olması herkesçe kabul görmüş kısımdır. ‘Belki’ diyerek de şair, okur zihninde “peki, ya sonuç ise?” sorusunu uyandırır.”.

Haydar Ergülen, bu eser ile ilgili “Faydalı olduğu kadar ilginç de bir kitap. Metaforun şiirin anlam katmanlarını çoğaltması kadar, bu anlamları açmaya, aralamaya çalışmak da kimi kez çok özgün yorumlara yol açıyor. İkinci Yeni’den hareketle ‘1950 sonrasında yeni/orijinal metaforlarda artış olduğu’nu saptayan Şahan, belki kitabını bunlarla daha da genişletir.” (Ergülen, 2020) der. Bu kitabın devamının gelmesi Türk şiirini anlamaya çalışanlara yapılacak büyük bir iyilik olur.

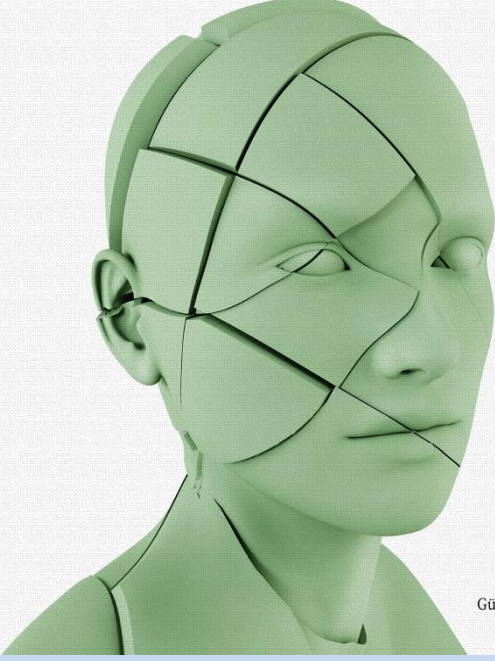
“Metaforlar, edebiyat sahasında metnin anlam boyutuyla incelenmesi çalışmalarına da katkı sağlayacaktır. Dahası metaforlar; bir kültür içinde zihni şekillenen sanatçının eserlerinde, izlekleri ortaya koyacak haritalara ulaşma imkanı tanıyacaktır. Sanatçının yaratıcı yönü düşünüldüğünde, okur zihninde yaratmaya çalıştığı dünya ve eserlerinde bu dünyanın haritasının izlerine rastlamak da metaforların incelenmesi ile daha mümkün görülmektedir.” (Şahan, 2020, s. 19-20).

Türk edebiyatının önemli şairlerinden seçilen yüz yirmi yedi şiir üzerinde her bir kavramın, her bir metaforun ince ince işlendiği bu kitap ile şiir ve şair evrenine bakış açımızla birlikte ufkumuzun da genişleyeceği kesindir. Kapak fotoğrafıyla da oldukça dikkat çeken bu eser zihninizi bulutlar ötesinde bir yolculuğa çıkararak anlam arayışınıza yardım etmeyi vadediyor.

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Kayhan Şahan “Hem geleneğin kavramsallaştırdığı yapıların hem de sanatçının yeni kavramsallaştırmalarının incelenmesi, metnin anlam dünyasına erişmekte bir anahtar vazifesi görecektir.” der. Şiir okuyucuları artık metaforları anlamak için bir anahtara sahiptir. Büyük bir emek ve titizlik isteyen bu kitap; şiir meraklıları, öğrenci ve akademisyenler için başvuru kaynağı olacaktır.

TÜRK BİLİMKURGU EDEBİYATI VE ARKETİPLER

DR. VELİ UĞUR

Günce Yayınları

Oktay Yivli

Öykü Nasıl Okunur

modern öykü ve yöntem

Günce Yayınları

MAKSUT YİĞİTBAŞ

Edebiyatın Ebemkuşağı

Halit Ziya Hikâyeciliğinde

Renklerin Dili

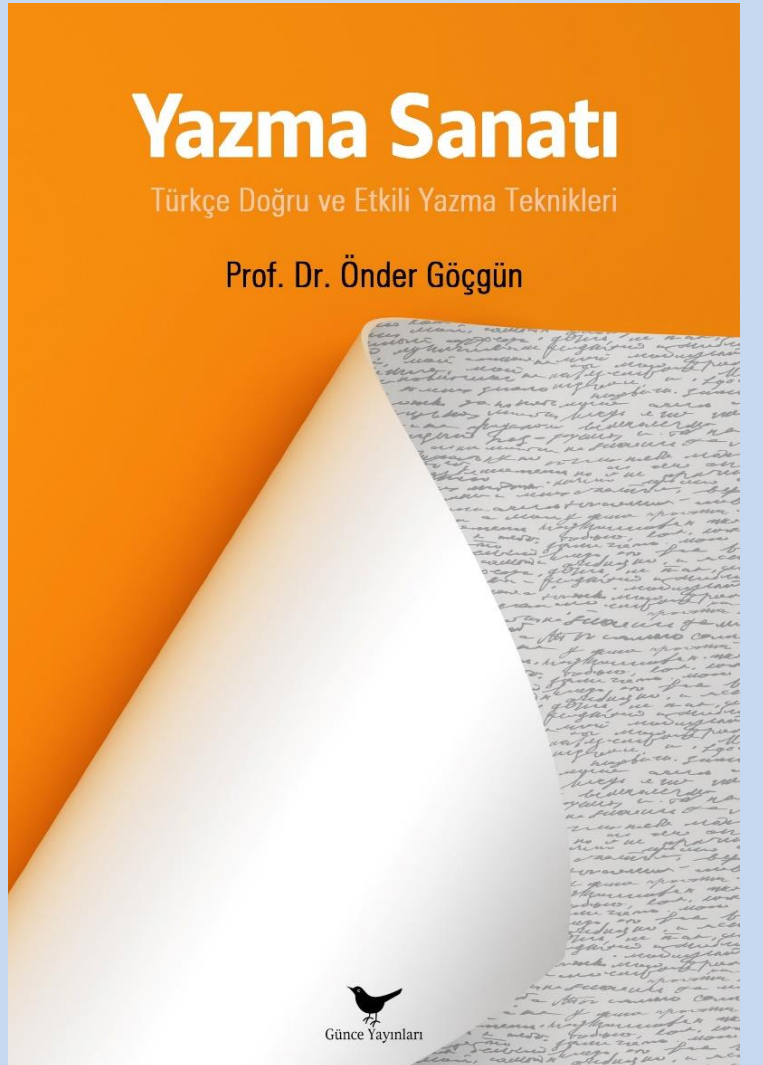

Günce Yayınları

Yazma Sanatı

Türkçe Doğru ve Etkili Yazma Teknikleri

Prof. Dr. Önder Göçgün

Günce Yayınları